

Lesbrief 41 – Benedictus

Jaar 1

Laurence Freeman

Kan het volgen van een spirituele weg juist leiden naar dat egocentrisme waaraan een mens probeert te ontsnappen? De Woestijnmonniken waren zich terdege bewust van dit gevaar, vooral in de eenzaamheid, en zij vertrouwden boven alles op de abba-leerling relatie om dit gevaar te vermijden. Het was echter Benedictus van Nursia (480-550) die een meesterlijk en wijze formule ontwierp met betrekking tot de training voor het mystieke leven, die gebaseerd was op het leven in een gemeenschap in plaats van een persoonlijke leermeester. Zijn Regel is vooral meesterlijk door zijn bescheidenheid – en dat ondanks het gemis van enige directe mystieke doctrine.

Zelfs zijn naam is anoniem; het betekent "gezegende", zoals de Boeddha vaak werd genoemd door zijn volgelingen. Het verhaal van zijn leven is ons bekend geworden door de legendarische en wonderlijke verhalen, die als theologische illustraties door Paus Gregorius werden verzameld (hij was een voormalig monnik van de Regel). Deze talloze geïnspireerde kunstwerken (de mooiste zijn de fresco's door Signorelli en Sodoma in de Monte Oliveto Maggiore) zijn op zichzelf al een retraite van een week waard. Benedictus begon zijn monastieke reis op een archetypische, woestijnachtige manier. Hij verliet zijn school in Rome voortijdig ("onwetend maar wijs") en vreemd genoeg werd hij de stichter van het systeem dat het onderwijs bewaarde in de duistere middeleeuwen.

Hij ging in de leer bij een naburige kluizenaar en leefde vervolgens jaren in een grot (de Sacro Speco), in Subiaco vlakbij Rome; dit is nog steeds één van de meest heilige plaatsen in de wereld, vol van Aanwezigheid. Hij onderwees het Evangelie aan de heidense boeren om hem heen, een voorbereiding op de missionaire tak van zijn spirituele volgelingen in de toekomstige eeuwen. Toen een paar monniken in de nabijheid, die geen leider hadden, hem smeekten bij hen te komen en hun abt te worden, accepteerde hij dit vriendelijk – maar dat was onverstandig. Hij was te streng voor ze en – niet de laatste keer in de monastieke geschiedenis – de gemeenschap probeerde hun abt van het leven te beroven. Hij ging bij hen weg, maar bleef als monnik leven als cenobiet (in een gemeenschap), liever dan naar de eenzaamheid terug te keren.

Hij stichtte twaalf kloosters met elk twaalf monniken. Moderne sociologen die de Regel bestuderen, is het opgevallen dat er nadruk wordt gelegd op kleinschaligheid als het motief voor een gezonde groepsdynamiek. Zelfs in de grote gemeenschap organiseert hij het zo, dat er 'decanaten' zijn van tien leden. Toch ziet hij eenzaamheid als het doel, zoals beschreven in Hoofdstuk Een van zijn Regel over "De verschillende soorten monniken". Na een niet nader beschreven 'lange' proeftijd in het klooster verlaten diegenen, die 'hun kracht hebben

opgebouwd... de strijdende gelederen van hun broeders en gaan het eenmansgevecht in de woestijn aan'.

Deze militaire vergelijking lijkt beter geschikt voor mannen die soldaatje spelen. Toch beantwoorden de vrouwen, met zekere aanpassingen, inclusief de eigen zuster van Benedictus, Scholastica (ze wordt in een verhaal afgeschilderd als iemand die zelfs beter en wijzer bidt dan haar broer), even goed als de mannen aan de psychologische wijsheid van de Regel. Het gaat bij het gebruik van militaire symbolen niet om het gebruik van kracht, maar juist om de solidariteit, gehoorzaamheid en een goed leiderschap op een gezamenlijke missie. De korte Regel werd waarschijnlijk samengesteld gedurende vele jaren; er schijnt nog een tweede slot aan vastgezet te hebben. Het meeste komt rechtstreeks uit de 'Regel van de Meester', één van de vele andere monastieke regels van die tijd. Paus Gregorius, met de Romeinse efficiëntie waarbij alles gecentraliseerd werd, koost de Regel van Benedictus uit voor gebruik door de hele Westerse kerk. Het genie van Benedictus kan worden gezien door hetgeen hij in zijn origineel wegliet alsmede in de Proloog die van hem zelf is. Hij was er zich van bewust dat hij een gemakkelijker regel had geschreven dan die van kracht was in het gouden tijdperk. 'Wij lezen dat monniken helemaal geen wijn zouden moeten drinken, maar omdat de monniken in onze tijd hiervan niet overtuigd kunnen worden, laten we dan tenminste instemmen met een matig gebruik van deze drank'. Deze "via media" (middenweg) en het gezonde verstand, die werden ondersteund door een goed gefundeerde maar flexibele structuur van leven en de eeuwig waardevolle principes van 'time management', maakten de Regel na de Bijbel de meest invloedrijke tekst in de Europese beschaving gedurende een millennium. Abten en zakelijke leiders verdiepen zich hier nog steeds in om licht te laten schijnen op de sociale problemen van onze tijd. En, interessant genoeg, de beste commentaren op de Regel mogen dan niet geschreven zijn – zoals vaak wordt gezegd – in hotelkamers, maar worden heden ten dage vaak samengesteld door vrouwen en zonder twijfel op een dag door Oblaten.

De Regel is een meesterwerk van redelijkheid, bescheidenheid en zelftranscendentie. In het laatste hoofdstuk, waar meestal het minste commentaar op is, noemt Benedictus het "een handleiding voor beginnelingen". Diegenen, die hogerop willen of verder willen studeren, kunnen Cassianus en de woestijnvaders raadplegen. Op welke manier traint deze Regel de mensen, die God zoeken en hongeren naar de contemplatieve ervaring van het zien van God en het luisteren naar Gods woord? Ten eerste, door de roeping vast te stellen met de vraag: "is hier iemand die verlangt naar het leven en die God wenst te zien?". Door het citeren van psalmen en de literatuur van Wijsheid, zoals hij zo vaak doet, stelt Benedictus het zoeken naar God gelijk aan het doel van het menselijk leven. Dat leven houdt niet op menselijk en veranderlijk te zijn als dat doel eenmaal wordt nagestreefd. Wanneer de eerste "bekeringskoorts" is geweken, lijken je broeders niet langer op heiligen of zelfs niet op je beste vrienden. Standvastigheid is daarom één van de geloftes die Benedictus preciseert en die zowel fysiek als mentaal doorzettingsvermogen vereist. Hij zou het

gezegde van de rabbi's hebben gewaardeerd, dat luidt: "je bent niet verplicht te slagen, maar het is je niet toegestaan ermee op te houden". Maar omdat hij Benedictus is, weet hij dat mensen dat desondanks doen, dus hij geeft de monnik drie kansen voordat hij voorgoed weg moet gaan en niet mag terugkeren.

Om de stabiliteit in evenwicht te houden, want anders wordt die statisch, legt de tweede gelofte de nadruk op het engagement van voortdurende bekering van leven en gedrag, een vorm van een eindeloos navolgen van God in het mystieke leven zoals beschreven door Gregorius van Nyssa. En gehoorzaamheid – idealiter zonder uitstel in praktijk gebracht, en anders later, spontaan en vanuit liefde en niet vanuit vrees – completeert de driehoek. Gehoorzaamheid moet beoefend worden in verticale lijn naar de abt toe en in horizontale lijn naar elkaar, wat op die manier een navolging van Christus wordt. Niet zoals in latere religieuze ordes gebruikelijk werd, waar de wil van God in de bevelen van de superieuren besloten lag, staat Benedictus de monnik toe te protesteren als hij een bevel krijgt iets te doen wat hem onmogelijk lijkt. Als dat niet werkt, moet de monnik zijn best doen om te gehoorzamen en op God te vertrouwen.

Het klooster is het laboratorium waarin de geloftes en de 'gereedschappen voor goede werken' de monnik trainen voor de hogere berghellingen. Als het goed werkt, wordt het zo'n liefdevolle en bevrijdende plek dat het meer op de bergtop lijkt dan op een helling, maar dit hangt af van een juist management. Ten eerste het timemanagement, het juiste evenwicht vinden tussen het fysieke werk, de 'lectio' (spirituele lezing) en het gebed, die overeenkomen met de menselijke compositie van lichaam, geest en ziel. Het soort gebed dat Benedictus voorschrijft, is de gemeenschappelijke psalmodie en lezing – een collectieve 'lectio' die dienst doet als voorbereiding op het echte contemplatieve gebed. Stress is de verstoring van de natuurlijke menselijke harmonie. Vrede heerst als zij (lichaam, geest en ziel) goed samenwerken. Murmureren (roddel en klagen) wordt met name geweerd vanwege zijn ondermijnende aanval op de vrede. Organisatorisch management in de Regel haalt de Romeinse deugden van 'paternitas' en 'gravitas' naar voren, waarbij niet veel ruimte wordt gelaten voor 'hilaritas' (tenminste, niet officieel). In zijn geheel heeft de abt een onmogelijke taak. Hij moet in staat zijn de lijst met gereedschappen uit te delen voor het dagelijkse werk en zich de hele tijd aan te passen aan ieder verschillend temperament. Hij heeft weliswaar het laatste woord, maar is zelf onderworpen aan de Regel en moet overleg plegen.

Het is een prachtige, korte, levendige en humane beschrijving van de christelijke levensstijl waarbij 'alle leden in vrede zijn'. Uitzonderingen vormen de regel en Benedictus maakt vele uitzonderingen, vooral voor de ouden van dagen, zieken en minderjarigen, de meest kwetsbare leden van elk soort gemeenschap. Zwakheden van lichaam en karakter worden met geduld behandeld – een zeldzaam kenmerk van de meeste spirituele doctrines. Maar er is een doelbewustheid ('geef aan niets de voorkeur boven de liefde van Christus') die de matigheid nooit in een compromis doet veranderen. Benedictus bereikt iets verbazingwekkends, hoewel hij zijn aandacht richt op het alledaagse. Wij zien God weerspiegeld in het alledaagse – Christus danst op

duizend plekken. En toch, zegt hij nadrukkelijk, vormt dit nog maar de spirituele kleuterklas, is dit slechts het begin.